

УДК 377.36:37.091.33:808.5

[https://doi.org/10.52058/2786-6165-2026-5\(47\)-3915-3929](https://doi.org/10.52058/2786-6165-2026-5(47)-3915-3929)

Кучерук Оксана Анатоліївна доктор педагогічних наук, професор, професор кафедри української мови та методики її навчання, Житомирський державний університет імені Івана Франка, м. Житомир, <https://orcid.org/0000-0002-7040-986X>

ПІДГОТОВКА МАЙБУТНЬОГО ВЧИТЕЛЯ ДО ФОРМУВАННЯ ЕКОЛОГІЧНОГО МИСЛЕННЯ УЧНІВ У ПРОЦЕСІ НАВЧАННЯ УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ

Анотація. Стаття становить дослідження питань підготовки майбутніх учителів української мови до впровадження екологічно орієнтованої мовної освіти учнів ліцею. На основі аналізу теоретичних положень і синтезу ідей науковців окреслено базові поняття дослідження. Зокрема, екологічне мислення потрактовано як усвідомлення особою взаємозв'язку між власними діями та природою, розуміння себе як частини екосистеми, що зумовлює відповідальне ставлення до довкілля, свідомий вибір стилю життя та активної участі у сталому розвитку суспільства. Підготовку вчителя до формування екологічного мислення учнів у контексті шкільної мовної освіти розглянуто як цілеспрямований процес професійного розвитку педагога для навчання учнівства використовувати мову, текст, медіатекст, мовленнєво-комунікативні вміння з метою критичного сприйняття, осмислення інформації екологічного змісту, дбайливого ставлення до довкілля, свідомого покращання його та пошуку шляхів створення безпечного світу.

Шляхом анкетування магістрантів Житомирського державного університету імені Івана Франка виявлено розрив між загальним схваленням важливості екологічного спрямування шкільної мовної освіти і реальною пріоритетністю екологічної компетентності в системі цінностей майбутнього вчителя української мови. Досліджено педагогічні умови підготовки студентів-філологів до формування екологічного мислення учнів у контексті навчання української мови. Окреслено шляхи реалізації екогуманітарного підходу до такої підготовки майбутніх учителів української мови, що передбачає поєднання двох напрямів: «екології довкілля» та «екології слова».

Результати дослідження свідчать про зв'язок екологічного мислення юних здобувачів освіти, їхніх моральних і екологічних ціннісних орієнтирів

та сталої екологічної поведінки. Цей висновок увиразнює важливе значення підготовки майбутніх учителів-філологів до формування екологічного мислення учнів для прояву їхніх відповідальних екологічних вчинків.

Ключові слова: екологічне мислення, екологічна свідомість, критичне мислення, мовна екологія, екологічна комунікація, лінгвометодична підготовка з екологічним компонентом, методика навчання української мови, мовна освіта, здобувачі педагогічної освіти, старшокласники.

Kucheruk Oksana Anatoliivna Doctor of Pedagogical Sciences, Professor, Professor at the Department of Ukrainian Language and Methods of its Teaching, Ivan Franko Zhytomyr State University, Zhytomyr, <https://orcid.org/0000-0002-7040-986X>

PREPARATION OF FUTURE TEACHERS TO FORM STUDENTS' ECOLOGICAL THINKING IN THE PROCESS OF TEACHING THE UKRAINIAN LANGUAGE

Abstract. The article is a study of the issues of training future teachers of the Ukrainian language to implement environmentally oriented language education for lyceum students. Based on the analysis of theoretical provisions and synthesis of ideas of scientists, the basic concepts of the study are outlined. In particular, ecological thinking is interpreted as a person's awareness of the relationship between their own actions and nature, understanding themselves as part of the ecosystem, which determines a responsible attitude to the environment, a conscious choice of lifestyle and active participation in the sustainable development of society. The preparation of a teacher for the formation of students' ecological thinking in the context of school language education is considered as a purposeful process of professional development of a teacher to teach students to use language, text, media text, speech and communicative skills for the purpose of critical perception, comprehension of information of ecological content, careful attitude to the environment, conscious improvement of it and search for ways of sustainable development of society.

By surveying master's students of Ivan Franko Zhytomyr State University, a gap was revealed between the general approval of the importance of the ecological direction of school language education and the real priority of ecological competence in the system of values of a future teacher of the Ukrainian language. The pedagogical conditions for training a future teacher to form students' ecological thinking in the context of teaching the Ukrainian language were investigated. Ways of implementing an eco-humanitarian approach to such

training of future teachers of the Ukrainian language were outlined, which involves a combination of two directions: "environmental ecology" and "ecology of the word".

The results of the study indicate the connection between the ecological thinking of young students, their moral and ecological value orientations and sustainable ecological behavior. This conclusion emphasizes the importance of training future teachers-philologists to form students' ecological thinking for the manifestation of their responsible ecological actions.

Keywords: ecological thinking, ecological awareness, critical thinking, linguistic ecology, ecological communication, linguistic and methodological training with an ecological component, methodology for teaching the Ukrainian language, language education, candidates for pedagogical education, high school students.

Постановка проблеми. Погіршення екологічної ситуації у світі загалом і Україні зокрема спричиняє суспільний запит на формування екологічного мислення в юного покоління та зумовлює освітні вимоги щодо забезпечення сталого розвитку суспільства. Екологічні виклики сьогодення є багатомірними, один із вимірів пов'язаний зі станом освіти. Відповідно програма ЮНЕСКО «Освіта для сталого розвитку на період до 2030 року», започаткована 2020 року, орієнтує шукати рішення, створювати більш сталий світ шляхом навчання [1]. Водночас виклики антропогенного впливу на довкілля свідчать про потребу пошуку нових моделей навчання, розширення його форм на основі міжпредметних зв'язків, зокрема між мовою і екологією, для уналежненої аргументованої комунікації щодо проблем довкілля, бережного ставлення до природи, відновлення й ощадливого використання природних ресурсів і т. ін.

Мовна освіта має значний потенціал для забезпечення відповідних вимог через роботу з текстами, медіатекстами, через комунікацію, проектну діяльність учнівства тощо. У програмі з української мови для старшокласників з метою реалізації наскрізної лінії «Екологічна безпека і сталий розвиток» визначено, наприклад, такі соціокультурні теми екологічного спрямування: *Життєдатність людини й екологія слова. Мова злагоди й гармонії. Українська мова – живий організм – сад. Стимулювання відповідальності у сфері охорони довкілля. Раціональне використання води й ґрунтів. Піклування про цілісність і недоторканість природного світу навколо нас. Екологічні проблеми твого краю. Екологія мовлення* та ін. [2, с. 16-18]. Відповідно актуальною є екологізація підготовки вчителів для формування екологічного мислення учнів у контексті навчання української мови. Педагоги можуть допомогти здобувачам профільної середньої освіти

мислити планетарно, діяти екологічно. Для цього освітяни-філологи самі мають, з одного боку, екоцентрично думати, володіти екологічним знанням, розуміти цілі сталого розвитку, сповідувати екоцінності, демонструвати безпечну для людини й довкілля поведінку, відповідально ставитися до природного середовища, а з іншого, – уміти розроблювати й застосовувати екологічно орієнтовані методики навчання.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Різні аспекти проблеми екологізації освіти оприявлено в психолого-педагогічних працях сучасних дослідників і науковців (С.Левків, І.Лозовська, С.Люленко, Т. Можаровська та ін.). Зокрема, В. Середня, досліджуючи філософські аспекти постнекласичної освіти, наголошує, що екосистемні цінності з розряду утилітарних переходять у розряд універсальних духовних цінностей. Дослідниця акцентує на екологічному вимірі постнекласичної духовності, ядро якого становлять універсальні цінності буття – Природа, Життя, Людина, Здоров'я й ідея їх збереження. У широкому розумінні цей вимір духовності корелює з освітою для сталого розвитку. З новою моделлю розвитку освіти змістовно та ціннісно пов'язується екогуманітарна парадигма розвитку духовності, що є ключовою для розуміння постнекласичної освіти [3, 72-73].

Я. Маленко слушно зазначає, що стан екологічної культури в умовах сьогодення потребує фундаменталізації екологічних знань, гуманізації та відмови від хибного сприйняття природи як суто прагматичної майстерні. Недостатнє усвідомлення причин і наслідків кардинально відмінного за характером і способом існування людини мережевого світу, нехтування відмінностями темпоральних характеристик і суті техногенних, природних, соціальних процесів, значущості просторово-часової узгодженості еволюційних процесів (геологічної генези, біологічної еволюції, історії суспільства) свідчить про недостатній рівень екологічної культури та свідомості, фахової ерудиції та екологічної компетентності, розмиває контури екологічних проблем, спотворює інтерпретацію інформації екологічного змісту та дезорієнтує суспільство [4, с. 190].

С. Толочко досліджує концептуальні основи формування екологічної компетентності старшокласників в умовах подолання екологічних наслідків війни. Науковиця акцентує на потребі врахування для результативного формування екологічної компетентності учнівства кількох ключових концепцій: інтеграції екологічних знань у навчальні програми, розвитку критичного мислення й активної громадянської позиції, виховання екологічної культури й відповідальності [5]. Автори колективної монографії (Н. Пустовіт, О. Колонькова, О. Пруцакова, Г. Тарасюк, Ю. Солобай) визначають сутність екологізації освітнього простору, описують низку

підходів, застосування яких сприяє формуванню особистості екоцентричного типу, розглядають міжособистісне спілкування як умову екологізації освітнього простору школи [6].

Аналіз лінгвометодичних праць з проблеми дослідження показує, що питання екологізації освіти школярів засобами української мови частково представлені в роботах Н. Дикої і Н. Розінкевич [7], О. Кулик [8], О. Кучерук [9] та ін. Однак способи належної реалізації екологічного підходу в українській мовній освіті НУШ і система відповідної лінгвометодичної підготовки вчителів до впровадження цього підходу розроблені недостатньо. Актуальною проблемою сучасної педагогічної науки та освітньої практики є суперечність між становленням екогуманітарної освітньої парадигми та предметноцентричним характером підготовки вчителя-філолога до української мовної освіти учнів.

Мета статті – визначити основні педагогічні умови й шляхи підготовки майбутнього вчителя до формування екологічного мислення учнів старших класів у контексті навчання української мови.

Виклад основного матеріалу дослідження. Незважаючи на глобальну потребу переорієнтування освіти на сталий розвиток через екологічні, соціальні, економічні виклики, бесіди з учителями-словесниками та результати анкетування майбутніх педагогів свідчать про недооцінювання роботи з реалізації наскрізної лінії «Екологічна безпека і сталий розвиток» у контексті шкільної українськомовної освіти. В анкетуванні майбутніх учителів української мови, яке ми провели у 2024 р., взяли участь магістранти (n=30) Житомирського державного університету імені Івана Франка. Аналіз їхніх відповідей продемонстрував переважно розуміння важливості екологічного спрямування шкільної мовної освіти (86,7% опитаних). Однак простежується суперечність: попри високий рівень розуміння важливості такого спрямування, під час ранжування ключових компетентностей лише 20% респондентів поставили екологічну компетентність на 1 місце, а 50% поставили її на 5-10 місця. Отже, загальний рівень розуміння важливості екологічного спрямування шкільної мовної освіти не в кожного респондента корелює з реальними його пріоритетами, екологічним мисленням чи готовністю відповідно діяти. Наведені дані свідчать про розрив між загальним схваленням важливості екологічного спрямування шкільної мовної освіти і реальною пріоритетністю екологічної компетентності в системі цінностей майбутнього вчителя української мови.

Водночас спонукають до роздумів такі дані проведеного анкетування: 53,3% респондентів на запитання «Які методи ви порадили б для підвищення екологічної свідомості, екологічної культури та для активізації екодіяльності учнів під час мовно-літературної освіти?» вибрали відповідь

«розповідь учителя» (метод, який слабо формує екологічну діяльність учнів). Натомість лише по 3,3% опитаних магістрантів написали, зокрема, відповіді: «метод, проєктів, спостереження, бесіда»; «диспути, дебати, передбачення, мозковий штурм, сторителінг, проблемні питання»; «метод проєктів, спостереження, бесіда» тощо.

На запитання *«Як ви ставитеся до інтеграції екологічних тем у фахову підготовку майбутніх учителів-філологів? Якщо позитивно, то які конкретні теми ви могли б порадити?»* загалом магістранти виявили позитивне ставлення; негативного ставлення не зафіксовано у відповідях на анкету; нейтральне ставлення виявила лише 1 особа (вважає *«проблеми екології достатньо широко представлені в сучасній системі навчання»*). Водночас не всі респонденти змогли порадити конкретні екологічні теми для інтеграції їх у фахову підготовку майбутніх учителів-філологів. Деякі респонденти пропонують замість конкретних тем форми і методи роботи: *заняття на свіжому повітрі, аналіз медіа, створення текстів*. Найчастіше рекомендовані тематичні напрями у відповідях студентів такі: еколінгвістика, екологічна література/ екокритика, екологічна дидактика, конкретні екологічні проблеми (клімат, сміття, вода, Чорнобиль), – наприклад такі відповіді: *«Організм та середовище»; «Формування екологічної свідомості»; «Еколінгвістика: вплив мови на екологічне мислення»; «Екологічні проблеми у сучасних творах»; «Екологічна дидактика»; «Екологічна критика»; «Чистота водних ресурсів»; «Сад – захист землі та помічник людини»; «Сад на підвіконні – шлях до гармонії та здоров'я»; теми щодо раціонального використання пластику, збереження довкілля, розумного споживання; вивчення екологічних проблем через літературні тексти; практичні вправи, спрямовані на підвищення екологічної свідомості студентів та ін.*

Насторожує той факт, що, за результатами анкетування, 52,8% анкетованих студентів, які проходили активну педагогічну практику за фахом, не мають досвіду формування екологічної компетентності учнів. Відповідно брак практичного досвіду в більшості магістрантів потенційно може ускладнити їм процес упровадження екологічно орієнтованого навчання української мови в школі.

Загалом результати анкетування дають підстави стверджувати, що, поза іншим, формування екологічного мислення (і загалом екологічної компетентності) учнів НУШ, по суті, є викликом для багатьох магістрантів-філологів.

Тому, щоб майбутній педагог свідомо реалізував екологічно орієнтоване навчання української мови в школі, необхідно підготувати його до цього.

Підготовка вчителя до формування екологічного мислення учнів у контексті шкільної мовної освіти становить цілеспрямований процес професійного розвитку педагога для навчання учнівства використовувати мову, текст, медіатекст, мовленнєво-комунікативні вміння з метою критичного сприйняття, осмислення інформації екологічного змісту, особливостей взаємодії людини й природи, дбайливого ставлення до довкілля, свідомого покращання його та пошуку шляхів створення безпечного світу для сталого розвитку. Аби реалізувати екологічний підхід до мовної освіти, учитель-словесник має: володіти екологічними поняттями, спеціальною лексикою (кліматичні зміни, біосфера, екосистема, екологічний слід, сталий розвиток, антибіотики, екологічний ареал, атмосфера Землі, екологічна експертиза, екологічна катастрофа та ін.); розуміти локальні й глобальні екоініціативи, цілі сталого розвитку; уміти інтегрувати екоконтент у зміст мовної освіти, застосовувати технології критичного мислення, групового навчання для аналізу й обговорення екологічних проблем, організовувати рольові ігри, наприклад: симуляції конференцій, телемостів, де учні представляють позиції різних міст, країн, організацій із питань зміни клімату, забруднення довкілля, медичних та біологічних експериментів на тваринах тощо.

Показниками належної підготовки майбутнього вчителя-філолога до формування екологічного мислення юної мовної особистості є динаміка особистісно-професійних якостей, як-от: екологічна свідомість, екологічне і критичне мислення, вміння працювати з інформацією, текстами, медіатекстами екологічного спрямування, відповідальне ставлення до природи й довкілля, володіння культурою мовлення, досвідом екологічної комунікації, мовно-методичною компетентністю та ін. Від рівня такої підготовки вчителя залежить, які мотиви домінуватимуть у конкретній ситуації екологічно орієнтованого навчання мови учнів.

З огляду на сказане екологічно-гуманітарний підхід до підготовки майбутнього вчителя-філолога базується на екологізації мислення студентів, розвитку емоційного інтелекту, умінь критично оцінювати контент, потребує формування безпечного мовно-освітнього середовища, що передбачає взаємну повагу учасників освітнього процесу, вироблення вмінь культивувати чистоту думки й комунікації (без суржика, «мови ворожнечі», маніпуляцій, булінгу) тощо. За такого підходу формування екологічного мислення становить основу екоцентричного професійного та особистісного розвитку майбутнього педагога і його учнів.

Екологічне мислення – це усвідомлення особою взаємозв'язку між власними діями та природою, розуміння себе як частини екосистеми, що зумовлює відповідальне ставлення до довкілля, свідомий вибір стилю життя

та активної участі у сталому розвитку суспільства. Екологічне мислення є планетарним, холістичним за своєю суттю, бо передбачає розуміння того, що все живе і неживе в довкіллі, усьому світі – це єдина система. Таке мислення ґрунтується на екологічній свідомості, яка виражається в усвідомленні впливу дій людини на довкілля, у відповідальному прийнятті рішень з урахуванням їх екологічних наслідків для локального простору й усього світу. Екологічно свідомою особистістю має активну життєву позицію, дотримується принципу «мислити глобально, діяти локально», використовує державну мову для безпеки суспільства, розуміє перспективність збереження мовного розмаїття, веде екологічну комунікацію для дослідження та вирішення регіональних і ширших екологічних проблем, послідовно дотримується щоденних екозвичок (сортує сміття, зменшує споживання енергії, пластику, вибирає екоальтернативи тощо). Зримим результатом екологічного мислення здобувача освіти є його екологічний слід, що становить очевидний показник того, як стиль особистого щоденного життя (спосіб харчування, навчання, використання транспорту, проведення відпочинку, експлуатація природних ресурсів) впливає на довкілля та всю планету.

Екогуманітарний підхід до підготовки вчителя-філолога розширює традиційне розуміння філологічної освіти, орієнтує на об'ємне гармонійне поєднання професійно-особистісного розвитку студента з екоосвідомістю шляхом вивчення не лише традиційних фахових дисциплін, а й педагогічної риторики, медіаосвіти, еколінгвістики, лінгвофілософії та ін. У процесі формування сучасного вчителя, здатного виховувати в учнів дбайливе ставлення до природи, розуміння принципів сталого розвитку через слово та екологічну комунікацію, важливим є забезпечення умов для вибору студентами екологічних навчальних курсів, інтегрування екологічно спрямованих модулів у фахові дисципліни (стилістику, історію мови, літературу і т. ін.).

Вивчення теоретичних засад дослідження та узагальнення практичного досвіду викладання у виші дає підстави виокремити основні педагогічні умови підготовки майбутнього вчителя до формування екологічного мислення учнів у контексті навчання української мови:

1) екологізація професійної освіти майбутніх учителів-словесників, – ця умова передбачає формування вчителя нового (екоцентричного) типу, трансформацію його свідомості на основі інтегрування екологічних знань до програм навчальних дисциплін, відтак значно розширює свідомість студентів-філологів, уможливорює вийти за межі традиційної освіти з використанням колективних форм, групових методів навчання (дискусій, конференцій, круглих столів та ін.);

2) розвиток екологічного і критичного мислення, цілісного світогляду студентів-філологів засобами фахових дисциплін на основі міжпредметних зв'язків (з екологією, історією, культурологією та ін.), – робота з екологічними текстами, словом удосконалює вміння аналізувати інформацію, розрізняти факти і судження, виявляти екологічні фейки, маніпулятивні елементи в медіатекстах, становить підґрунтя для свідомого споживання контенту й відповідальної екологічної поведінки;

3) усвідомлення студентами-філологами взаємозв'язку в тріаді понять «мова – мовна особистість – довкілля» шляхом осмислення еколінгвістичного поля: *мова, мислення, українська мова на материковій землі і у світовому просторі, людина, природа, соціум, культура, мовленнєва діяльність, екологія, культура мовлення, засоби масової комунікації, глобалізація, цифровізація* тощо, – за такої умови мова сприймається як екосередовище, як живий екокультурний континуум, у якому взаємодіють мовці, слова, сенси, культурні маркери; стан мовного середовища впливає на ментальне здоров'я особи, суспільства, на спосіб сприйняття світу;

4) розуміння живості української мови як запоруки безпеки держави, значення екологічного і лінгвоекотологічного знання, дій, вчинків у сучасному суспільстві, – це веде до усвідомлення ролі мови у захисті й збереженні державності та формуванні відповідальної поведінки в суспільстві;

5) забезпечення екологічного мовноосвітнього середовища, – дотримання цієї умови формує національно-мовну свідомість, емоційну стійкість, мотивацію до екологічної комунікації, активної громадянської позиції, бережного ставлення до природного середовища, відповідальної поведінки на основі моральних і екологічних цінностей.

Наведений опис умов визначає освітні результати студентів-філологів і становить теоретичне підґрунтя для екологічно орієнтованої підготовки вчителя. Ці умови потенційно забезпечують готовність майбутнього педагога до формування екологічного мислення учнівства у просторі мовної освіти.

Для вчителя-предметника особливе значення має методична підготовка, що визначає готовність його до екологічно орієнтованої педагогічної діяльності на уроці чи в позакласній роботі з учнями. З огляду на це в процесі лінгвометодичної підготовки майбутні вчителі української мови мають збагнути, як застосовувати екологічне мислення та екологічну риторику в контекстах мовної освіти. Екологічне спрямування в практиці лінгвометодичної підготовки майбутніх учителів української мови передбачає поєднання двох напрямів: «екології довкілля» та «екології слова». Відповідно потрібно відпрацювати лінгвометодичні вміння

студентів-філологів за двома основними напрямками: 1) інтеграція екотем (про взаємозв'язок природи, людини, довкілля) у вивчення змісту шкільного курсу української мови (лексики, граматики, риторики та ін.); 2) формування «екології слова» (культури мовлення), з опертям на критичне мислення, – що, своєю чергою, розвиватиме чистоту думки, посилить практичне життєве спрямування шкільного курсу української мови.

Мовна освіта має значний потенціал для формування екологічного мислення учнівства як бази сталої екоповедінки, оскільки мова, поза іншим, – це засіб формування світогляду. Через інтеграцію ословлених екологічних знань, дидактичні тексти, медіатексти, дискусії, мовні учнівські проекти екологічної тематики можна донести до свідомості учнівства важливість дбайливого ставлення до природи, довкілля. Відповідно до сучасних суспільних потреб і освітніх вимог у процесі мовної освіти учні мають вчитися шукати, аналізувати, перевіряти інформацію, розуміти екоцінності, будувати аргументовані судження щодо проблем довкілля.

За О. Семеног, упровадження в процесі шкільного навчання української мови наскрізних ліній, однією з яких є «Екологічна безпека і сталий розвиток», передбачає розв'язування завдань реального змісту, виконання міжпредметних навчальних проектів, роботу з різними джерелами інформації. Відповідно вчитель-словесник має бути готовим до такої діяльності [10, с. 59].

Лінгвометодична підготовка з екологічним компонентом – це процес формування в майбутніх учителів-філологів готовності навчати української мови через призму екологічних орієнтирів: 1) розвитку екоосвідомості, критичного мислення, екологічного мовлення учнів із опертям на розуміння мови як засобу пізнання світу, комунікації, безпеки держави та захисту довкілля; 2) аналізу й аргументованого обговорення екологічних тем, цінностей із використанням відповідних текстів, медіатекстів, екологічної термінології; 3) виконання учнівських дослідницьких проектів про екологію довкілля/ екологію слова, спільних медіапроектів, презентацій, дописів у соцмережах; 4) стимулювання й залучення учнів до відповідальних екологічних вчинків (розмальовування екторби, сортування сміття, економного споживання електроенергії, ековолонтерства, озеленення території шляхом висаджування дерев, кущів) у процесі мовної освіти тощо.

На часі осмислити програми навчальних дисциплін для майбутніх учителів-словесників на засадах екологічно-гуманітарного підходу. Відповідно під час розроблення навчальних програм варто включити такі модулі:

1. Модуль «Еколінгвістика» – передбачає вивчення мовного різноманіття, омислення того, як мовні структури формують чи деформують

екологічну свідомість, відображають, виформовують або руйнують довкілля. У контексті сучасних інформаційних воєн, надлишку інформації, формування інформаційно-цифрового громадянства, розвитку штучного інтелекту важливо розглянути мовну екологію як складник інформаційної і національної безпеки. Цей модуль охоплює різновекторні дослідження взаємозв'язку мови, екології, людини, суспільства. Відповідно логічним є аналіз екодискурсів, екологічних виступів, пов'язаних із охороною довкілля (наприклад, відеозаписи на YouTube виступів шведської екоактивістки Грети Тунберг чи екологічних агітбригад ліцеїстів та ін.). Окрема увага може бути відведена дослідженню й збереженню діалектної лексики рідного краю.

Також доречними є дослідження екоконцептів, того, як рослини та тварини відображаються у фразеологізмах. У результаті студенти осмислять питання співвідношення понять «мова» і «безпека», усвідомлять, що українська мова – це націєтворчий чинник і основа безпеки нашої держави, перейдуть до екологічного мислення, опанують культуру мовлення, удосконалять навички критичного мислення, навчаться розпізнавати мовні маніпуляції щодо екологічних проблем та усвідомлять силу слова, екологічної риторики у формуванні екоосвідомості людини, суспільства.

2. Модуль «Екологічна текстологія» – включає аналіз текстів, медіатекстів з екологічною тематикою, вивчення того, як екологічна проблематика формується, обговорюється в ЗМІ (мережових виданнях, екоблогах, соціальних мережах) – мовні маніпуляції, пропаганда сталого розвитку та ін. У професійній підготовці необхідно зорієнтувати майбутніх учителів-філологів на текстоцентризм у доборі дидактичного матеріалу для формування предметної компетентності учнів і розвитку екологічного мислення та ціннісного ставлення до природи. Зокрема, тема взаємодії людини і природи представлена в багатьох творах українських письменників (у «Лісовій пісні» Лесі Українки, «Зачарованій Десні» О. Довженка, «Княжій горі» Є. Гуцала та ін.). Маємо переконання, що «майбутні вчителі-словесники мають зрозуміти цінність аналітико-інтерпретаційної роботи з текстами екологічного спрямування: вона може сприяти не лише формуванню предметної компетентності, а й екологічної, бо розкриває різні еко-етичні моделі поведінки, опосередковано програмує свідомість, почуттєву й вольову сферу учнів на культуровідповідну поведінку» [9, с. 224]. У результаті аналізу відповідних текстів, медіатекстів удосконаляться вміння студентів бачити екологічні метафори, мотиви взаємодії людини, природи, суспільства, техносфери, а також інтерпретувати моделі поведінки, антропоцентричні чи екоцентричні погляди автора.

3. Модуль «Екологічна дидактика для філолога» – передбачає методику проведення уроків мови (й літератури) чи позакласних занять з екологічним компонентом в проєкції на шкільну практику (шляхом міжпредметної інтеграції, використання текстів, кейсів екологічної тематики, електронних словників, мультимедійних презентацій, симуляції медіаекологічної лабораторії, виконання проєктів, проведення дискусій, створення екосторителінгу, екологічних буктрейлерів, коміксів та ін.), створення варіативних методик екологічно орієнтованого навчання української мови. Окреме місце в таких методиках може бути відведено грі. Як приклад – командна гра «Зелений менеджер» (<https://surl.li/znkyfr>), розроблена на базі ГО Український екологічний клуб “Зелена Хвиля”. Це інтерактивний освітній інструмент, який допомагає розвивати екологічне мислення, риторичну компетентність, уміння управляти природними ресурсами для сталого розвитку. Використання цієї гри в просторі мовної освіти старшокласників (на факультативних заняттях чи вибірково в дисциплінах) створює синергію для різновимірної підготовки юних громадян, здатних публічно виступати, брати участь у дискусії, проводити пресконференції, презентації, вести екоблог компанії, свідомо, переконливо й дієво вирішувати глобальні екологічні проблеми (наприклад, аварії, кліматичні зміни, дефіцит енергії). У результаті опанування окресленого модуля «Екологічна дидактика для філолога» удосконаляться мовно-методичні вміння студентів, здатність створювати нові моделі інтегрованого навчання, інноваційно, креативно та творчо організовувати навчання української мови, з доцільним використанням цифрових інструментів.

Завдяки екогуманітарному підходу до професійно-педагогічної підготовки з екологічним компонентом учитель мови може перетворити екологічні знання на внутрішні переконання учнів і сформувати на цій основі не лише мовно-мовленнєві навички, а й уміння бережного ставлення до природи, довілля на основі усвідомлення цінності зелених зон, природного ландшафту, мовної екології та ін. Ключовим результатом такої підготовки є вміння майбутнього вчителя органічно вплести екологічну тематику в зміст уроку української мови (у дидактичні тексти, кейси, мовні вправи, ситуаційні завдання, навчальні дискусії, екоквести, учнівські проєкти та ін.), не втрачаючи при цьому основної предметної мети уроку, збагативши його відповідним міжпредметним контентом, орієнтованим на формування юної мовної особистості з розвиненим екологічним мисленням, мотивацією покращувати світ і персональним досвідом природозбережувальних дій.

Висновки. Дослідження свідчить про зв'язок екологічного мислення, екологічної комунікації та сталої екологічної поведінки юних здобувачів освіти. Водночас результати анкетування виявили, що формування екологічного мислення (і загалом екологічної компетентності) учнів НУШ становить виклик для багатьох магістрантів-філологів. Аби майбутній педагог свідомо реалізував екологічно орієнтоване навчання української мови в школі, необхідно підготувати його до формування екоцентричної думки учнів для свідомого прояву їхніх екологічних вчинків.

Основними педагогічними умовами підготовки майбутнього вчителя до формування екологічного мислення учнів у контексті навчання української мови є: 1) екологізація професійної освіти майбутніх учителів-філологів; 2) розвиток екологічного і критичного мислення, цілісного світогляду студентів-філологів засобами фахових дисциплін на основі міжпредметних зв'язків; 3) усвідомлення студентами-філологами взаємозв'язку в тріаді понять «мова – мовна особистість – довкілля» на основі осмислення еколінгвістичного поля: мова, мислення, українська мова на материковій землі і у світовому просторі, людина, природа, соціум, культура, мовленнєва діяльність, екологія, культура мовлення, засоби масової комунікації, глобалізація, цифровізація та ін; 4) розуміння української мови як основи безпеки держави, значення екологічного і лінгвоекоекологічного знання, поведінки в сучасному суспільстві; 5) забезпечення екологічного мовноосвітнього середовища для мотивації й залучення здобувачів освіти до екологічної комунікації, активної громадянської позиції, бережного ставлення до природного середовища, відповідальної поведінки на основі моральних і екологічних цінностей.

Перспективним убачаємо дослідження питань організації української мовної освіти учнів НУШ на засадах лінгвоекоекологічного підходу, розроблення вибіркового курсу екологічного спрямування для здобувачів профільної середньої освіти.

Література

1. Education for sustainable development: a roadmap. UNESCO. 2020. 66с. <https://doi.org/10.54675/YFRE1448>

2. Українська мова: програма для загальноосвітніх навчальних закладів з українською мовою навчання. 10-11 класи, рівень стандарту, укл.: Голуб Н. Б., Котусенко О. Ю., Горошкіна О. М., Новосьолова В. І., Романенко Ю. О. та ін. Київ, 2017. 42 с. URL: <https://mon.gov.ua/osvita-2/zagalna-serednya-osvita/osvitni-programi/navchalni-programi-dlya-10-11-klasiv>

3. Середня В. Г. Духовність у постнекласичній освіті: філософський аспект.. Дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата філософських наук. Дніпро. 2016. 227 с.

4. Маленко Я. Екологічна культура – адаптивний механізм сталого розвитку екологічної метасистеми. *Collection of Scientific Papers «ЛОГОΣ»*, (April 28, 2023; Seoul, South Korea). 2023. С.189–191. <https://doi.org/10.36074/logos-28.04.2023.58>
5. Толочко С. В. Концептуальні основи формування в старшокласників екологічної компетентності в умовах подолання екологічних наслідків війни. *Педагогічні науки: збірник наукових праць*. 2024. №106. С. 28-38. URL: <https://ps.journal.kspu.edu/index.php/ps/article/view/4581>
6. Екологізація освітнього простору сучасної загальноосвітньої школи : монографія/ Н. Пустовіт, О. Колонькова, О. Пруцакова, Г. Тарасюк, Ю. Солобай. Харків, 2016. 154 с.
7. Дика Н. М., Розінкевич Н. В. Формування інформаційно-цифрової та екологічної компетентностей на уроках української мови та літератури. *Перспективи та інновації науки*. №13(31). 2023. С. 162-172. URL: https://elibrary.kubg.edu.ua/id/eprint/46227/1/N_Duka_Rozinkevych_PI_2023.pdf
8. Кулик О. Д. Використання текстів екологічної тематики на уроках української мови. *Науковий вісник Південноукраїнського національного педагогічного університету імені К.Д.Ушинського*. Випуск 2 (147). Одеса, 2024. С. 89-93. <https://doi.org/10.24195/2617-6688-2024-2-13>.
9. Кучерук О. А. Професійна підготовка майбутнього вчителя філолога до формування екологічної компетентності учнів. *Актуальні проблеми озеленення населених місць: освіта, наука, мистецтво формування ландшафту: матеріали Міжн. наук.-практ. конф., (Тернопіль, 06-07 черв., 2024) [ред.кол. : В.М. Черняк (відп. ред.) та ін.]. Тернопіль : Вид. центр ТОКІППО, 2024. С. 221-225.*
10. Семенов О.М. Навчання української мови і літератури у вимірах ключових компетентностей: методичний посібник. Суми: СумДПУ імені А.С.Макаренка, 2023. 212 с.

References

1. Education for sustainable development: a roadmap. (2020). UNESCO. 66 p. <https://doi.org/10.54675/YFRE1448> [in English].
2. Holub, N. B., Kotusenko, O. Yu., Horoshkina, O. M., Novosiolova, V. I., Romanenko, Yu. O., et al. (Comps.). (2017). *Ukrainska mova: prohrama dlia zahalnoosvitnikh navchalnykh zakladiv z ukrainskoiu movoiu navchannia. 10-11 klasy, riven standartu [Ukrainian language: curriculum for secondary schools with Ukrainian as the language of instruction. Grades 10-11, standard level]*. Kyiv. 42 p. Retrieved from <https://mon.gov.ua/osvita-2/zagalna-serednya-osvita/osvitni-programi/navchalni-programi-dlya-10-11-klasiv> [in Ukrainian].
3. Serednia, V. H. (2016). *Dukhovnist u postneklasichnii osviti: filosofskyi aspekt [Spirituality in post-nonclassical education: philosophical aspect]* (Doctoral dissertation). Dnipro. 227 p. [in Ukrainian].
4. Malenko, Ya. (2023). *Ekolohichna kultura – adaptivnyi mekhanizm staloho rozvytku ekolohichnoi metasystemy [Ecological culture as an adaptive mechanism of sustainable development of the ecological metasytem]*. *Collection of Scientific Papers «ЛОГОΣ»* Seoul, South Korea. Pp. 189–191. <https://doi.org/10.36074/logos-28.04.2023.58> [in Ukrainian].
5. Tolochko, S. V. (2024). *Kontseptualni osnovy formuvannia v starshoklasnykiv ekolohichnoi kompetentnosti v umovakh podolannia ekolohichnykh naslidkiv viiny*

[Conceptual foundations of forming environmental competence in high school students in the context of overcoming the environmental consequences of war]. *Pedahohichni nauky: zbirnyk naukovykh prats.* № 106. Pp. 28-38. Retrieved from <https://ps.journal.kspu.edu/index.php/ps/article/view/4581> [in Ukrainian].

6. Pustovit, N., Kolonkova, O., Prutsakova, O., Tarasiuk, H., & Solobai, Yu. (2016). Ekolohizatsiia osvithnoho prostoru suchasnoi zahalnoosvitnoi shkoly [Ecologization of the educational space of a modern secondary school]. Kharkiv. 154 p. [in Ukrainian].

7. Dyka, N. M., & Rozinkevych, N. V. (2023). Formuvannia informatsiino-tsyfrovoi ta ekolohichnoi kompetentnosti na urokakh ukrainskoi movy ta literatury [Formation of information-digital and environmental competences in Ukrainian language and literature lessons]. *Perspektyvy ta innovatsii nauky.* №13/31). Pp. 162-172. Retrieved from https://elibrary.kubg.edu.ua/id/eprint/46227/1/N_Duka_Rozinkevych_PI_2023.pdf [in Ukrainian].

8. Kulyk, O. D. (2024). Vykorystannia tekstiv ekolohichnoi tematyky na urokakh ukrainskoi movy [Using texts on environmental topics in Ukrainian language lessons]. *Naukovyi visnyk Pivdenoukrainskoho natsionalnoho pedahohichnoho universytetu imeni K.D. Ushynskoho.* № 2/147. Pp. 89-93. <https://doi.org/10.24195/2617-6688-2024-2-13> [in Ukrainian].

9. Kucheruk, O. A. (2024). Profesiina pidhotovka maibutnoho vchytelia-filoloha do formuvannia ekolohichnoi kompetentnosti uchniv [Professional training of future philology teachers for forming students' environmental competence]. *V. M. Cherniak (Ed.), Aktualni problemy ozelenennia naselenykh mist: osvita, nauka, mystetstvo formuvannia landshaftu.* Ternopil: Vydavnychiy tsentr TOKIPPO. Pp. 221-225. [in Ukrainian].

10. Semenoh, O. M. (2023). Navchannia ukrainskoi movy i literatury u vymirakh kliuchovykh kompetentnosti [Teaching Ukrainian language and literature in the dimensions of key competences]. Sumy: SumDPU imeni A.S. Makarenka. 212 p. [in Ukrainian].

Дата першого надходження статті до видання: 11.05.2026

Дата прийняття статті до друку після рецензування: 25.05.2026